

Artistic skill and individuality of style in the poetry of Matnazar Abdulhakim

Bekposhsha RAKHIMOVA¹

Urgench State University

ARTICLE INFO

Article history:

Received November 2022

Received in revised form

10 November 2022

Accepted 25 December 2022

Available online

25 January 2023

Keywords:

tradition,
form and style,
skill,
period and hero,
symbolism,
innovation,
originality,
epic,
theme,
letter,
imagery,
wisdom,
art.

ABSTRACT

The article analyzes the poetry of the poet Matnazar Abdulhakim, the possibilities of symbolic and figurative images, artistic skills. The poet's poems such as "Quince", "Sirtqi sabok", "Soghin bir hamlada", "Daraxhtzor" show a deep look and original allusions and symbols, and the priority of comprehensive poetic expression. The original style of the poet's lyrics, the use of unique words, and the ability to discover metaphors and symbols will be demonstrated.

2181-3663/© 2023 in Science LLC.

DOI: <https://doi.org/10.47689/2181-3701-vol1-iss1-pp75-80>

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Matnazar Abdulhakim she'ridagi badiiy mahorati va uslub indivualligi

ANNOTATSIYA

Kalit so'zlar:

an'ana,
shakl va uslub,
mahorat,
davr va qahramon,
ramziylik,
novatorlik,
asliyat,

Maqolada shoir Matnazar Abdulhakim she'riyati, ramziy-majoziy tasvir imkoniyatlari, badiiy mahorat tahlilga tortiladi. Shoirning "Behi", "Sirtqi saboq", "Sog'inch bir hamlada...", "Daraxtzor" kabi she'rlarida teran nigoh va original tashbeh-u timsollar, qamrovli poetik ifoda ustuvorligi ko'rsatiladi. Shoir lirikasidagi original uslub, o'ziga xos so'z qo'llash, ohorli tashbeh-u timsollar kashf etish mahorati ko'rsatib beriladi.

¹ Department of Uzbek Literature, Faculty of Philology, Urgench State University, Urgench, Uzbekistan.
E-mail: bekposhsharahimova726@gmail.com

doston,
mavzu,
maktub,
obrazlilik,
hikmat,
badiyat.

Художественное мастерство и индивидуальность стиля в поэзии Матназара Абдулхакима

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

традиция,
форма и стиль,
мастерство,
эпоха и герой,
символизм,
новаторство,
оригинальность,
эпос,
тема,
письмо,
образность,
мудрость,
искусство.

В статье анализируется поэзия поэта Матназара Абдулхакима, возможности символических образов, художественное мастерство. В таких стихотворениях поэта как «Айва», «Сиртки сабок», «Согинч бир хамлада», «Дарахтзор» отмечены глубокий взгляд, оригинальные аллюзии и символы, приоритет комплексного поэтического выражения. Также продемонстрирован оригинальный стиль лирики поэта, использование уникальных слов, умение находить метафоры и символы.

KIRISH

Ko'p qirrali iste'dod sohibi Matnazar Abdulhakim (1948–2010) zamonaviy o'zbek she'riyatining zabardast vakillaridan biri sanaladi. O'zbekistonda xizmat ko'rsatgan madaniyat xodimi, iste'dodli ijod sohibi Matnazar Abdulhakimning adabiy merosi badiiy, ilmiy-ommabop va tadqiqot xarakteridagi asarlar bo'lib, ular jami 32 kitobdan iborat. Bular: she'riyat, tarjima asarlari, publisistik va adabiy maqolalardan iborat. Matnazar Abdulhakimning "Tiniq tonglar" (1982), "Fasllar qo'shig'i" (1984), "Qor qo'shig'i" (1986), "Mavj" (1991), "Yonimdagi daryolar" (1993), "Qorachiqdagi dunyo" (1995), "Oydinlik" (1997), "Bir quchoq gul" (1997), "Yolg'iz yaproq" (1999), "Azizlar anjumani" (2008), "Javzo tashrifi" (2008), "Ko'prik" (2009) kitoblari va shoir vafotidan keyin, 2017-yilda nashr qilingan "Saylanma" va "Tanlangan asarlar"i tarkibiga she'rlar, doston va turkumlar kiritilgan. Shoir she'rlari janr jihatidan ham rang-barang bo'lib, g'azal, to'rtlik, muxammas, masaddas, doston, sonet va boshqalardan iborat.

TADQIQOTNING MAQSADLARI

Matnazar Abdulhakim she'riyatidagi o'ziga xoslik, badiiy mahorat masalasini shoir ijodidagi ba'zi she'rlar misolida tahlil qilish tadqiqotning maqsadi sanaladi. Shu bilan birga, yana quyidagi jihatlariga e'tibor qaratiladi:

- shoir lirikasidagi original uslub, ohorli tashbeh-u timsollar kashf etish mahoratini aniqlash;
- "Behi", "Sirtqi saboq", "Sog'inch bir hamlada...", "Daraxtzor" kabi she'rlarida teran nigoh va o'ziga xos tashbeh-u timsollar qo'llaganligini o'rganish;
- shoir she'rlarida badiiy tasvir vositalarini qo'llash mahoratini ko'rsatish va h.k.

TAHLIL

Matnazar Abdulhakim lirikasi, bir tomondan, mumtoz turkiy nazmdan oziqlangan bo'lsa, ikkinchi tomondan zamonaviy she'riyatdan bahramand bo'lgan, ko'p asrlik badiiy tajribalar sarchashmasidan fayz va rag'bat olgan, betakror talqin va mahorat bilan uyg'unlashgan ijoddir. Bu jihatlar shoir ijodida o'zaro uyg'unlashib, betakror va o'ziga xos asarlar yaratilishiga sabab bo'ldi. Ayniqsa, shoir lirikasidagi original uslub, o'ziga xos so'z qo'llash, ohorli tashbeh-u timsollar kashf etish mahorati fukrimiz isbotidir.

Shoirning “Darsdan so'ng”, “Behi”, “Ibodot”, “Soat”, “Sirtqi saboq”, “Yolg'iz yaproq”, “Gujumlar”, “Ikki tomchi yosh”, “Qo'ng'iroq”, “Daryo”, “Chaqinlar fasli” kabi she'rlari teran nigoh va original tashbeh-u timsollarga boyligi, qamrovli poetik ifoda ustuvorligi bilan o'ziga xosdir.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Matnazar Abdulhakim she'rlarining ta'sirchanligini oshirish maqsadida tasviriy vositalar va badiiy san'atlardan keng foydalanadi. Ayniqsa, metafora yordamida fikrni go'zallashtiradi:

Mana ... yana behilar pishdi
Firoq fasli, hijron mavsumi
Mevalarning eng bir hazini
Mevalarning eng bir ma'sumi.

“Behi” deb nomlangan ushbu she'rda shoir kuz faslini “firoq fasli”, “hijron mavsumi”ga o'xshatmoqda. Shoir “juft behi” timsolida “dunyodagi bor hikmat yakuni – oila, oshiq-ma'shuqlar juftligi nazarda tutilishi”, “xushomad qarsaklar ba'zilarni taltaytirib, osmonga otib”, lekin hech qachon qulab tushishidan saqlay olmasligi hamda so'zda oshiqlar “biri tog'dan, biri bog'dan” kelishsa ham, amalda “bog' tog' yonbag'rida joylashgani” xususidagi fikrlar diydorlashuv ifodasi ekanligi xususidagi kutilmagan fikrlar shular jumlasidandir. Ma'lumki, sariq rang she'riyatda ma'sumlik, hazinlik belgisi, ya'ni oshiq yorni shu darajada sog'ingan-ki, uning rangi behiday sarg'aygan. Behi esa kuz faslida pishib etiladi. Shuning uchun kuz hijron, ayriliq, hazinlik fasli hisoblanadi.

Shunisi muhimki, oliy hilqat sanalgan – inson o'z falsafasi bilan tirik. U dunyoni o'z-o'zicha teran anglash va kashf etishi bilan buyuk. Ba'zan oddiy tabiiy hodisalar zamirida ulkan bir haqiqat inson aqlini lolu hayron etadi. Buni to'g'ri anglab, his etib o'zgalarga anglatmoq esa ijodkorlikdir. Shoir qalbidan oqib chiqayotgan ulkan tuyg'ular bu haqiqatni butun yaxlitligi bilan ifodalay oladi.

Matnazar Abdulhakimning mashhur “Sirtqi saboq” she'rda ham metaforaning beqiyos namunalarini uchratamiz:

Yuragim kim, o'zi, yuragim nima?
Yuragim zanjirband – zulfingga bog'liq.
Yuragim bo'm-bo'sh uy, fayzli qilmasang,
Ochmasang berk uydur, mahkam qulflog'liq.
Qulflari sinsinlar, kel, eshiklarning,
Uyiga o't tushsin kelishiklarning.

Misralarda shoir yuragiga ta'rif berar ekan, uni yorning zulfiga bog'liqligini aytadi, yurakni bo'm-bo'sh uyga qiyoslaydi. U oddiy uy emas yorini, o'z egasini intizorlik bilan kutayotgan, fayzsiz, bo'm-bo'sh uydur. Uni faqat yor fayzli qilishi va berk qulflarni ochishi mumkin.

Yana bir o'rinda shoir oshiq yuragini maktab bolasiga qiyos qiladi. Maktab bolasi yuragidagi sevgi beg'ubor, hech qanday qo'rquv tahlikani bilmaydigan, sof tuyg'u hisoblanadi. Shoir o'zining yuragidagi sevgini ham xuddi ana shunday beg'ubor, sof tuyg'u ekanligini ta'kidlayapdi.

O, yuragim mening – maktab bolasi!
Tahlikaga tushmay, cho'kmay sevadi.
Yuragim indamay sevadi seni,
Quchoqlamay sevar, o'pmay sevadi.

Matnazar Abdulhakimning teran falsafiy-ijtimoiy qarashlari, ibratomuz hikmatli fikrlari turfa she'riy shakllarda turli miqyos va darajada aks etsa ham ularda muallifning o'ziga xos poetik nigohi, badiiy tafakkur tarovati qabarib turadi. Shoir nigohi o'tkir, voqelikdan chuqur hayotiy poetik ma'no topa biladi va uni go'zal ifodalay oladi. Zero, "She'r jo'n gapning jo'ngina bayoni emas. She'r teran fikru tuyg'ularning obrazli ifodasi" dir [1]. Shoir quyidagi to'rtlikda yozadi:

Hasta ruhda mehrim sog' bo'lib o'sdi,
Bir do'st topsam qo'nglim tog' bo'lib o'sdi.
Boshimda chaqilgan danaklar esa
Mening yuragimda bog' bo'lib o'sdi.

Qalbi ezgulikka oshufta inson hayotda hamma narsada yaxshilik, go'zallik, musaffolik, poklik va beg'uborlik ko'ra oladi. Ayonki, inson o'z falsafasi bilan tirik. U dunyoni o'z-o'zicha teran anglash va kashf etishi bilan buyuklik kasb etadi. Bir do'st topsa ko'ngli tog'dek o'sadigan lirik qahramon bu dunyo va hayot mohiyatini chuqur falsafiy idrok eta oladi. "Boshida chaqilgan danaklar" alal oqibat uning yuragida "bog' bo'lib" o'sadi, bu olamda barcha o'tkinchi narsalar orasidan ziyo, nur topa oladi. She'rdagi qamrovli poetik ma'no, sodda va ravon uslub, teran nigoh va falsafiy idrokning sintezidir. Barcha mavzulardagi she'rlarda inson ma'naviy olami va ijtimoiy-estetik muammolar tasvirida fikr va kechinmalar silsilasining rangin badiiy bo'yoqdorligidagi betakrorlik Matnazar Abdulhakim she'riyatining o'ziga xos xususiyatlaridan biridir. Shoir lirikasida Odam va Olamni she'riyat ko'zi bilan ko'rish, hayotning boshqalarga pinhon nuqtalarini topa olish va salmoqdor poetik ma'nolar chiqara olish xususiyati alohida bo'rtib turadi. Ayniqsa, shoir she'riyatida metafora (istiora) ya'ni mazmuni keng ommalashgan ramzlar va ular asosida vujudga kelgan poetik ma'nolarining turli talqinlari mavjud.

Matnazar Abdulhakimning "O'git", "Shayton", "Qor", "Meva", "Majnuntollar", "Qo'ng'iroq", "Qaldirg'och" kabi qator she'rlarida istioraviy talqinning eng go'zal namunalarini kuzatamiz. "Daraxtzor" she'rida shoir yozadi:

Ajib saltanatdir daraxtzor,
Har bir yaproq – bebaho davlat.
Bunda biron meva to'kadi,
Biron esa to'kadi... savlat [2].

Ma'lumki, daraxt inson timsoliga qiyoslanadi. Avvalo, odam xuddi daraxt kabi shu zamin farzandi, u daraxt kabi yerdan oyog'ini uzib ketolmaydi. Tabiat qonunlari asosida yashashga mahkum. Zero, unga juda katta imkoniyatlar berilgan bo'lsa-da, yaratguvchi tomonidan yaratilgan eng oliy xilqat esa-da, u baribir ojiz banda ekanligi ayondir.

Matnazar Abdulhakimning nigohi o'tkir, hayotni kuchli poetik idrok etadi va teran anglaydi. Bu ajib dunyoni daraxtzor misol tasavvur etgan shoir Odam va Olam haqidagi qarashlarini to'rt misrada muxtasar bayon qiladi. Daraxtzor ichidagi har bir daraxt,

nainki daraxt, balki har bir yaproq “bebaho davlat”, Ollohning yaratig’idir. Inson yaralibdiki, ezguliklar va yovuzliklar ichra yashaydi, yaxshi-yomon ishlar qiladi, o’zidan iz qoldiradi. Bu dunyoga kelib kimlardir “meva to’kadi”, kimlar esa “savlat to’kib” hayot kechiradi. Shoir daraxtni timsol sifatida insonga qiyoslar ekan, lirik qahramonga berilgan imkoniyatdan to’la foydalanishni istaydi. Ya’ni u sokin daraxtga aylanishni emas, balki ruhi ozod va yuksak parvoz istovchi qush bo’lib yashashni, osmoniy orzularga erishishni istaydi.

Shoir o’zining “Sog’inch bir hamlada...” misrasi bilan boshlanuvchi she’rida ham go’zal o’xshatishlar yaratgan:

Sog’inch bir hamlada sabrimni yengar,
Qutlug’ diydoringa erishmagim shart
Qanotli tulporlar eltadir senga,
Ey sarviqad anduh, qoshi hilol dard.

Ushbu misralarda yorning visoli, uning chehrasi – “sarviqad anduh”, “qoshi hilol dard”ga go’zal tarzda qiyoslanadi. Oshiq yor visolini shu darajada sog’ingan-ki, unga juda vafoli-ki, bu sabr bardoshi uchun “bir kuni yorning” qutlug’ diydoriga etishishi shart va bu diydorga etishishi uchun unga “qanotli tulporlar” yordam beradi. Oshiq uchun yor yo’lida anduh chekish ham totli, shirin dardlardir.

Matnazar Abdulhakim ijodida tabiat hodisalari ham betakror o’xshatmalar bilan tasvirlanadi. Shoirning “Kayfiyat” she’rida quyidagi misralarni o’qiymiz:

Bugun kelmay qolding ilk daf’a
Hayratdaman, bu qandayin hol
Mana, otayotir tong xafa
Esayotir yig’loqi shamol.

Oshiq yor yo’lida intizor, biroq yor kelmayapti. Bu holdan oshiq hayron. Qarang-ki oshiq kayfiyatiga qarab tabiat ham o’zgaradi:

Tun o’tib, tong xafa bo’lib otmoqda,
Yig’loqi shamol ham g’amgin esmoqda.

Matnazar Abdulhakimning “Qor qo’shig’i”, “Qor”, “Etyud” kabi qator she’rlarida “qor” ramziy obrazlardan mohirona foydalanadi. Ma’lumki, qor badiiy ijodda musaffolik, poklik va beg’uborlik ramzi sifatida ta’riflanadi. Shoirning bir she’rida qorga qarata “Poksan-u ham oyoqostisan, yog’moqdasan osmondan erga” misralarini o’qiymiz. Bu o’rinda qor majoziy timsoli orqali poklik ma’nosiga urg’u beriladi. Zero, insoniy sifatlardan biri uning ilohiyligidir. Bu xususiyat har kimda har xil darajada mujassam bo’ladi. Biz o’zimizdagi ezgulik va savoblarimiz evaziga “ilohiy nur”dan bahramand bo’la boshlaymiz. Odam yaralishi uchun o’sha nur osmondan erga tushirilib, tuproq bag’riga joylashgan. Demak, shoir osmondan erga tushayotgan bu oppoq qorni ana o’sha insonning bunyod etilish hodisasiga qiyoslaydi. “Qor qo’shig’i” she’rida shoir qor tilidan shunday yozadi:

Istasang do’stingga ot. Turibman shay.
Axir nechun bundan qilay orlar man.
Sevib, shodligimdan osmonga sig’may,
Senga zorlar bo’lib yog’gan qorlar – man.

Oshiq qalb nolasi qor tilidan juda ta’sirli va go’zal tarzda ifoda etiladi. Umri qisqa “qor” ma’shuqasiga gullar eltish uchun yer qa’riga singib-erib ketadi. Ko’rinadiki, o’xshatishlar beqiyos, ifoda teran va mazmundor.

Shoir “Sen, jonim, mana shu bog’larnikisan” turkum she’rlarida inson va uning tuyg’ulari, orzu-umidlari, qayg’u-armonlarini ifodalash uchun daraxt, bog’, bulut, ko’z, ko’z yosi kabi qator timsollaridan o’rinli foydalanadi:

Bog’lar mehribondir, bog’lar rahmdil,
Bog’lar yuragimni tergashmas,
Bog’lar bilar. Bog’lar nozikfahmdir.
Bog’lar menga sira ergashmas.

Bunday she’rlarda muallif ramzning ta’rif-tavsifiyu, undagi jarayonlarning batafsil bayonini emas, balki ularning lirik qahramon ruhiyati, ichki sezimlariga ta’sirini tasvirlashni oldingi o’ringa chiqaradi. Shuningdek, ramziy obrazlarning badiiy talqinida shoir o’z estetik idealini, romantik intilishlarini ko’pincha “bahor”, “chiroq”, “daraxt”, “qush”, “osmon” kabi poetik timsollar bilan aloqadorlikda ifodalaydi. Jumladan, o’zini bahor timsolida tasavvur etgan shoir uning nomidan shunday deydi:

Borliq beri tursin, har bir yurakka
Ming-minglab mo’jiza solib ketarman [3].

Bu fikr shoirning shunchaki orzusi emas, balki qalb qarori, ijodkor burchini anglashdagi salohiyatining e’tirofi edi. Darhaqiqat, shoir she’rlari minglab yuraklarni nafas bilan nurlantirgan so’z mo’jizasining faraxbaxsh zarralaridir.

XULOSA

Matnazar Abdulhakim –falsafiy mushohadasi kuchli, donishmand shoir. Olam sevinchlari-yu tashvishlari, inson ruhiyati evrilishlari, ijodkorning yurak va aql mushohadasi orqali go’zallik bilan ziynatlanadi. Uning talanti, avvalo, borliqni ziyrak kuzatish, undagi narsa va hodisalardan poetik, falsafiy mazmun topa bilishda ko’rinadi. Mavzu, obraz, badiiyat va ifoda rang-barangligiga asoslanish, original badiiy umumlashmalarga kela olish donishmand shoir lirikasining asosiy xususiyatlaridan sanaladi. Umuman, Matnazar Abdulhakim she’riyati zamonaviy o’zbek adabiyotida tobora yangilanayotgan adabiy-estetik tafakkur rivojiga munosib hissa bo’lib qo’shilgani bilan yanada ahamiyatlidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO’YXATI:

1. Haqqulov I. Mushohada yog’dusi. – Toshkent. “Fan” nashriyoti, 2009. – B. 37.
2. Matnazar Abdulhakim. Yolg’iz yaproq. “Xorazm” nashriyoti, 1999. – B. 8.
3. Matnazar Abdulhakim. Javzo tashrifi. Toshkent. Sharq. 2008. – B. 151.